

ЗНАЧЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ АВТОРИТЕТУ І ПРЕСТИЖУ ВЧИТЕЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розкрито сутність понять престижу й авторитету вчителя, проаналізовано стадії становлення авторитету вчителя під час роботи в навчальному закладі, розглянуто види хибного авторитету вчителя, висвітлено складові авторитету педагога.

Ключові слова: авторитет, престиж, особистість, вчитель, учень, вплив.

Педагогічна праця являє собою складний процес, під час якого відбувається взаємодія вихователя та вихованця, що передбачає передачу знань та вмінь, а також виховний вплив.

Відповідно до Державної програми “Вчитель”, саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального і духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки та техніки, збереження і примноження культурної спадщини. Отже, необхідним є підвищення престижу педагогічної професії у суспільстві й утвердження позитивного образу вчителя.

Останнім часом у нашому суспільстві помітно змінився погляд громадськості на роль престижу вчителя у професійній діяльності. Роль престижу як презентації й утвердження унікальності суб’єкта, який забезпечує не тільки професійну ідентифікацію та саморозвиток особистості, а й визначає становлення культури педагогічної діяльності вчителя, дуже зросла.

Проблема престижу професій привертає увагу вчених-дослідників – тих, хто присвятив себе певній професії, і, звичайно, тих, кому доведеться самовизначатись у подальшому житті. Об’єктом нашого дослідження є престиж учительської професії.

Проблеми престижу вчителювання глибоко вивчала соціолог Ф.Г. Зіяїдінова. Вона підкреслює, що престиж – багатостороннє явище.

Існують спеціальні наукові дослідження про авторитет учителя і його виховну роль (Н.А. Петров, М.Ю. Кондратьєв, С.Б. Єлканов, Л.М. Митіна та ін.). Формування авторитету вчителя було постійною і пріоритетною турботою багатьох поколінь педагогів. Останнім часом авторитет учителя дослідники оцінюють не так односторонньо позитивно, як у недалекому минулому. Існують інші погляди й оцінки.

В.І. Слущкий в книзі “Елементарна педагогіка” прямо говорить, що вплив на учня авторитетного вчителя “є певною мірою гіпноз, і цей вплив надто часто заважає учню правильно орієнтуватись в житті”. Подібний “побутовий гіпноз є лише однією з форм підкорення людини людиною”. Вплив авторитету, вважає автор книги, рівносильний примушенню [6, с. 7].

Мета статті – розкрити сутність понять престижу й авторитету вчителя, проаналізувати стадії становлення авторитету вчителя під час роботи в навчальному закладі, розглянути види хибного авторитету вчителя, висвітлити складові авторитету педагога, визначити взаємозв’язок між поняттями “авторитет” і “престиж педагога”.

Кожна людина знає з особистого досвіду, що навіть випадково сказане авторитетною людиною слово запам’ятовується іноді на все життя і стає життєвим

принципом, дороговказною зіркою. І навпаки, бездоганні з погляду методики переконання сентенції не шанованої людини викликають лише роздратування і бажання робити протилежне.

Авторитет (від лат. *auctoritas* – влада, вплив) – це загально визнаний вплив і значення якої-небудь особи, групи, яке засноване на знаннях, моральних достоїнствах, заслугах, життєвому досвіді [5, с. 14].

Авторитет учителя в очах учнів – це визнання за ним права приймати відповідальні рішення в різних ситуаціях спільної діяльності, а також його професійних, громадянських та духовних якостей.

Престиж пов'язаний з авторитетом учителя, але відрізняється від останнього тим, що передбачає, крім пошани, віддання переваги одному порівняно з іншими, навіть авторитетами. Іншими словами, вихованець на основі власних уявлень про цінності й ціннісні орієнтації “вибирає” для себе педагога. Якщо мова йде про престиж, то виховний фактор (в особі вихователя) впливає уже не стихійно, а за переважним вибором самого вихованця, причому за вибором одного із багатьох, декількох можливих. В очах дітей престижним буває не завжди і не обов'язково авторитетний учитель. Нерідко школярі віддають перевагу педагогу-лібералу або “добряку”. Разом з поняттям “престиж” існує поняття “престижність”. Перше означає взагалі психолого-педагогічний і соціальний феномен; друге – наявність і ступінь (рівень) виразності престижу в конкретній особистості. Престижність учителя, як правило, свідомо створює в учнів установку на позитивне ставлення до майбутньої діяльності, і навпаки [2, с. 21].

Про престижність учителя школярі судять за його професійною і непрофесійною діяльністю, а також за його особистими якостями.

Престиж професії у свідомості педагогів вище, ніж у суспільстві. Престиж – це духовна категорія, вона підносить учителя в його власних очах. Учитель не втрачає шанобливого ставлення до своєї професії, до своєї діяльності. Більше того, як відзначає колишня вчителька російської мови і літератури, а зараз відомий соціолог Ф.Г. Зіятдінова, престиж виконує функцію регулятора поведінки особистості, стимулятора активної діяльності людини, спрямований на самоствердження, реалізацію творчих здібностей, завоювання визнання оточення [2, с. 36].

Існують основні стадії становлення авторитету вчителя під час роботи в навчальному закладі:

1. Педагог – джерело інформації. Відносини, які характеризують початкову стадію авторитетних відносин, ґрунтуються на значущості вчителя як джерела важливої для учня інформації. На цьому етапі вчитель в очах учня може бути певною мірою позбавлений своєї індивідуальності, його особисті якості можуть взагалі не фокусуватись або сприйматись особливо негативно, що не зменшує його цінності як власника необхідних знань. У цьому випадку учнів не завжди цікавить думка вчителя, оцінка ситуації, його інтерпретація фактів. Школяру потрібна не особиста позиція вчителя, а той обсяг знань, яким він володіє. Подібні відносини багаті в чому ситуативні – складаються і реалізуються тільки в умовах дефіциту інформації та руйнуються, якщо вона в достатньому обсязі виявляється доступною зацікавленій особі. Вчитель, внаслідок своєї ролі, практично завжди більшою чи меншою мірою є значущим для школярів джерелом важливої для них інформації [1, с. 145].

2. Педагог – референтна особа. На наступній стадії формування авторитету педагога в центрі уваги учня опиняється не тільки і не стільки сама інформація, за якою він звертається до педагога, скільки її оцінка дана конкретно і,

таким чином, референтною для нього особою. Саме його думка визнається важливою і виступає як необхідна підстава для здійснення дій в умовах значущої для школяра ситуації. Цей тип відносин, на відміну від притаманних першій стадії становлення авторитету, характеризується наявністю особистісного розпізнання. Висока референтність педагога не виключає можливості негативного ставлення учня до нього як до особистості. Незважаючи на те, що ставлення референтного вчителя до інтерпретованих фактів і умов відіграє роль певного орієнтиру в житті, учень часто не згоден із цією оцінкою, не сприймає її як незаперечно, проте саме до нього звертається, для того щоб, остаточно впевнитись у правильності обраного рішення. Наділений повноваженнями свого становища і внаслідок цього здатний суттєво впливати на життєдіяльність класного колективу, учитель, як правило, є для учнів референтною особою, думку якої вони враховують при вирішенні як особистих, так і колективних завдань. Так, наприклад, майже будь-який школяр, перш ніж вибрати ту чи іншу тактику своєї поведінки, яка, можливо, не збігається з вимогами педагога, повинен співвідносити свої наміри з позицією вчителя. І хоча він не обов'язково прийме цю позицію, учень приділить увагу її аналізу і вона справить певний вплив на його подальші вчинки [1, с. 146].

3. Педагог – авторитетна особа. Ця стадія характеризується якісно вищим, ніж два попередніх етапи становлення авторитетних відносин, рівнем значущості педагога для школяра. Авторитетному вчителю авансується довіра, його думка визнається правильною, сприймається як керівництво до дії, а успіх очікується і передбачається. Такі відносини демонструють собою приклад ярко вираженої особистої переваги і мають глибоке емоційне забарвлення [1, с. 148].

Існують види хибного авторитету вчителя:

1. Авторитет придушення: завойовується шляхом систематичної демонстрації переваги в правах і можливості тримати учнів у постійному підсвідомому страху перед покаранням або висміюванням за невдалу відповідь, виконану вправу. Зараз такі вчителі зустрічаються нечасто, але шкода, заподіяна ними, є величезною. Вони провокують учнів на боягузтво, підлабузництво або, навпаки, агресивне ставлення до старших, бажання нашкодити йому, але тонко замаскувати порушення дисципліни, неповагу до педагога. Жодної мови про виховання, свідому дисципліну в цьому випадку йти не може. Крім того, грубість розхитує нервову систему учнів, прищеплює відразу до навчання, до навчального закладу, підриває повагу до старших. Вимогливість викладача не підкріплена повагою до особистого достоїнства учнів, набуває формально-бюрократичного характеру.

2. Авторитет віддалення. Педагог, вихователь прагне завжди тримати учнів на дистанції. Вступає з ними тільки в офіційні контакти. Він намагається бути недоступним і загадковим, такий викладач прославляє свою особу, створює для себе привілеї, може займатися на уроках сторонніми справами.

3. Авторитет педантизму. В учителів-вихователів існує система дріб'язкових нікому не потрібних умовностей, традицій. Він постійно прискіпується до учнів, причому ці "чіпляння" не збігаються зі здоровим глуздом, вони просто нерозумні. Педант несправедливий і його дії неефективні. У такого педагога учні втрачають впевненість у своїх силах, на заняттях одна частина учнів грубо порушує дисципліну, друга – тримається скуто, напружено.

4. Авторитет резонерства. Вчитель, який намагається завоювати авторитет, безкінечно повчає вихованців, вважаючи, що нотації – головний засіб виховання. До повчань таких педагогів учні швидко звикають, перестають на них реагувати і роздратовано, а інколи посміюючись, слухають повчання від педагога.

5. Авторитет удаваної доброти. Частіше, ніж інші види хибного авторитету, зустрічається у молодих педагогів. Не маючи достатньо педагогічного досвіду, ці наставники молоді вважають, що учні оцінять їх доброту, потування і відгукнуться слухняністю, увагою, любов'ю. Виходить тільки навпаки. Учні ігнорують вказівки і навіть прохання старшого і до того ж над ним же кепкують [1, с. 163].

Які саме складові авторитету педагога?

Особистісний компонент авторитету педагога.

По-перше, це *любов до дітей і педагогічної професії.*

Вирішальне значення в кожній професії має любов людини до своєї справи. Якщо педагог не любить свою роботу, якщо вона не приносить йому морального задоволення, то не можна говорити й про високу продуктивність праці. Педагог повинен любити не тільки свою професію, а й дітей.

Слід розрізняти любов учителя до своєї професії та любов до дітей. Ставлення людини до своєї професії, любов до неї залежить від суспільно-історичних умов. Залежить це і від потреби суспільства в спеціалістах тих чи інших професій, і від схильностей і здатностей людини.

Любов до дітей є важливою умовою формування педагогічного авторитету. Деякі вчителі ставлять собі запитання: “Чому для мене так важлива педагогічна професія?” – і відповідають: “Перш за все, мені близькі та дорогі молоді люди, які здатні вірити і критикувати, любити й ненавидіти, поважати і зневажати, берегти пам'ять про кращих своїх вихователів”.

Кожна морально здорова людина любить дітей. Любити – це поважати дитину, розуміти її, турбуватись про неї, оберігати її та знаходити в усьому цьому велике задоволення. Жити серед дітей, працювати з ними, виховувати і вчити їх – що може дати більше щастя? Важливо тільки бачити в кожній дитині людину, маленьку, але справжню людину.

Вища форма педагогічного авторитету – любов вихованців. Педагогу, якого вихованці люблять, вдається все. Така любов – не тільки вища нагорода майстру, а й потужний технологічний фактор педагогічного процесу. Ось чому неправі ті педагоги, що говорять: “Мені все одно – люблять мене чи ні”. Щоправда, тут виникають серйозні сумніви в їхній щирості. Якщо ж педагог користується стійкою не авторитетністю у вихованців, то це дуже серйозний привід для зміни професії [3, с. 26].

Повага і довіра до школярів – найважливіші складові особистісного компонента авторитету вчителя. Для того, щоб дійти цього висновку, не потрібно докладати особливих зусиль на скрупульозний аналіз педагогічних систем. Цей принцип становить основу всієї педагогічної діяльності вчителів.

Взаємоповага є обов'язковою умовою відносин авторитетності не лише в системі “педагог – учень”. І в дитячому середовищі особистий авторитет також будується саме на цій основі. Фундаментом справжнього дружнього ставлення є взаємна значущість людей. Авторитетність одного, яка базується на неавторитетності для нього інших, – практично стовідсоткова гарантія колективної невдачі, типова причина, через що група не в змозі вирішити поставлені перед нею завдання. Особливо яскраво виявляється ця закономірність, коли справа стосується відносин у навчально-виховному колективі.

Педагогічний авторитет багато в чому залежить від *загальної культури поведінки вчителя* (вміння володіти мовою, мімікою, жестами, охайний зовнішній вигляд тощо).

Зовнішність учителя і його культура поведінки значною мірою впливають на завоювання учителем авторитету. Найкращі вчителі на заняття приходять охайно вдягнені, постійно стежать за собою, завжди підтягнуті й організовані. Особистим прикладом вони виховують такі самі якості й у своїх вихованців. Все це зміцнює авторитет учителя.

Учні цінують скромність, простоту, природність у зовнішності та поведінці своїх учителів. Однією із позитивних якостей гарних учителів є володіння правильною і виразною мовою.

Найкращі вчителі на уроці небагатослівні, не допускають розмов, які не стосуються справи. Сила голосу вчителя також має велике значення. Про значення виразності мови в педагогічній роботі А.С. Макаренка сказав, що педагогом-майстром він стане лише тоді, коли навчиться говорити фразу “іди сюди” з 15–20 відтінками.

Недостатність загального розвитку вчителя, його низька мовна культура підриває авторитет учителя-вихователя і знижує якість навчально-виховної роботи.

Педагогічний оптимізм – необхідна якість гарного вчителя. Чуйне, уважне ставлення до дітей поєднується у такого вчителя з вимогливістю, яка не набуває характеру прискіпування, а педагогічно виправдана, тобто здійснюється в інтересах дитини. За тепле, добре ставлення до них діти платять такою самою теплою і прихильністю [3, с. 41].

Вчитель має бути наполегливим і до кінця вимогливим. Вимогливість учителя виявляється у всьому – у виконанні домашніх завдань, в оцінюванні знань школярів, у дотримуванні правил поведінки на уроках і поза уроками.

Авторитетом користуються високоморальні вчителі з гуманістичною направленістю особистості, милосердні, які можуть співчувати іншим, розуміти їх і водночас ділові, справедливі, принципові, працелюбні, оптимістично налаштовані. У таких педагогів учень отримує заряд впевненості, знаходить підтримку своєї ініціативи в різних справах. Це все загальнолюдські якості та властивості відносно будь-якої професії.

На авторитет педагога також впливає його *цивільний вигляд*: чи чесна та порядна він людина, приемний сусід, гарний сім'янин, відповідальний батько тощо.

Професійний компонент педагогічного авторитету.

По-перше, авторитетний учитель знає свій предмет. Учні люблять вчителів, які не лише знають свій предмет, а й можуть добре його пояснити.

Із професійних особливостей авторитетного вчителя важливе місце займає *педагогічна майстерність*. Авторитетний педагог володіє ерудицією в широкому діапазоні: це глибоке володіння наукою свого предмета, гарні знання тощо.

Це обізнаність (інколи захоплення) в різних сферах мистецтва. Це стосується і володіння мовами, знання техніки, спорту, політики, багатьох побутових питань. Такого педагога називають ерудитом. Ерудиція досягається постійною самоосвітою.

Учитель – майстер своєї справи, володіє спостережливістю вченого і в розумінні душевних переживань своїх учнів – знаннями психолога. Педагогічний такт – суто професійна риса вчителя.

Педагогічний такт – це професійна, психолого-педагогічна особливість поведінки вчителя у відносинах з учнями, яка відповідає цілям і завданням виховання й виявляється у творчій, педагогічно виправданій винахідливості; дотепності; ініціативності; обміркованості дій; самовладанні; витримці; чуйному та вимогливому ставленні до дітей [4, с. 328].

Висновки. Якості особистості, що характеризують професійно-педагогічну спрямованість, формують авторитет учителя – визнання учнями його інтелектуальної, моральної сили і переваги. Авторитетний педагог має бути ерудованим, справедливим, толерантним, принциповим, людяним, з високим відчуттям відповідальності. Не менш істотне значення мають його вміння гідно поводитися, бадьорість і життєрадісність, внутрішня зібраність, стриманість, привітність, привабливість не лише почуттєва й інтелектуальна, а й зовнішня.

Формування престижу вчителя відбувається на основі активної та свідомої роботи:

- 1) вчителя над собою, тобто роботи, що спрямована на самоосвіту, підвищення свого культурного й інтелектуального рівня;
- 2) підвищення престижу праці вчителя в сучасному суспільстві.

Разом з тим здійснене дослідження не вичерпує поставленої проблеми. Перспективним може бути подальше вивчення питань підвищення рівня престижу педагогічної праці в Україні. Зокрема, спочатку необхідно надати педагогам статус державного службовця, а також підвищити заробітну плату, щоб спеціалісти з педагогічного напрямку мали змогу працювати у власній країні, а не мігрувати за кордон у пошуках кращого життя.

Список використаної літератури

1. Андриади И.П. Авторитет учителя и процесс его становления : монография / И.П. Андриади. – М. : МПГУ, 1997. – 205 с.
2. Зиятдинова Ф.Г. Социальное положение и престиж учительства: проблемы, пути решения / Ф.Г. Зиятдинова. – М. : Луч, 1992. – 287 с.
3. Кондратьев М.Ю. Слагаемые авторитета / М.Ю. Кондратьев. – М. : Знание, 1988.
4. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс : учеб. для студ. высш. учеб. заведений : в 2 кн. / И.П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 576 с.
5. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – Т. 1.
6. Слуцкий В.И. Элементарная педагогика, или Как управлять поведением человека / В.И. Слуцкий. – М. : Просвещение, 1992. – 86 с.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2012.

Юткало С.Ю. Значение и формирование авторитета и престижа учителя общеобразовательного учебного заведения

В статье раскрыто сущность понятий престижа и авторитета учителя, проанализировано стадии становления авторитета учителя во время работы в учебном заведении, рассмотрено виды ложного авторитета учителя, освещены слагаемые авторитета педагога.

Ключевые слова: авторитет, престиж, личность, учитель, ученик, влияние.

Yutkalo S. Meaning and formation of the authority and prestige of general education establishment teacher

This article describes the essence of concepts prestige and authority of the teacher, analyses the stages of authority's formation during work at an educational institution, considers the kinds of false authority, reports about the components of the teacher's authority.

Key words: authority, prestige, personality, teacher, pupil, influence.